

cionalnu komunikacijsku kategoriju kojem, jer je jednoznačan, ne moramo ništa dodavati.

4. Umjesto (posebnog) zaključka

4.1. Svaki narod ima svoju prvu učiteljicu, prvu glumicu, prvu spikericu, pa valjda može imati i svoju prvu predsjednicu i prvu sutkinju, odnosno prvu pomoćnicu javnog tužioca, prvu ministarku i prvu političarku. A upravo takvim izražavanjem poštujemo pravu povijest profesionalizacije i, konačno, ako baš hoće dr. Kramarić, i ženske emancipacije. A ona u sudskim prostorima nije valjda na posljednjem mjestu.

4.2. A što se tiče povijesti upotrebe mocijskih parova u slavenskim jezicima to je već tema posebnog, poredbenog ispitivanja, a utjecaj jednog jezika na drugi tema je jezika u dodiru. Drugi nam jezik, pa i slavenski, može biti pomoć i poticaj, ali ničiju praksu nije potrebno slijediti ako je naše rješenje sustavno bolje.

Sažetak

Eugenija Barić, Zavod za jezik, Zagreb

UDK 801.541:801.22:808.62, izvorni znanstveni članak, prihvaćen za tisak 28. travnja 1989.

Feminin Motal Pair as Functional Communication Category

This article discusses the communicational function of nouns denoting female persons without supplement because the noun itself provides enough information and is therefore functionally a monosemic category.

HVARSKI OJKONIMI IZMEĐU DIJALEKTA I STANDARDA

Danko Šipka

0. Naši onimi, vlastita imena, pored toga što su bogat izvor podataka za proučavanje jezika, čine važan segment kulturne baštine koju treba njegovati i čuvati od banalizacije u modernom dobu. Rad u ovoj oblasti izuzetno je kompliciran budući da uključuje niz jezičkih i nejezičkih činilaca o kojima treba povesti računa. To se odnosi i na ojkonomička istraživanja i zahvate. Jedno od pitanja koje je u onomastici stalno prisutno jeste odnos dijalekatskog i standardnojezičkog lika imena naseljenih mjesta. U ovom radu nastojimo pokazati kako se kolebanja u toj oblasti odražavaju na jedan cjelovit i zatvoren ojkonomski sistem, kakav je sustav iménā naseljenih mjesta otoka Hvara. Pokušaćemo i da ukažemo na moguća rješenja. Problemu prilazimo sa praktične strane. Posmatraćemo bilježenje ojkonomi na javnim mjestima: putokazima, voznim redovima, turističkim kartama, dakle na materijalu koji je svakom dostupan i svima namijenjen.

1.0. Broj radova koji se bave odnosom dijalekatske i standardnojezičke forme toponima (i ojkonomi među njima), ili ga samo dotiču, pokazuje nam da je taj problem u našoj onomastičkoj literaturi stalno aktuelan. Tako je, na primjer, akademik, Asim

Peco o tome pisao u više navrata i u veoma širokom vremenskom rasponu¹; ta je problematika obrađivana u više naših časopisa² i zbornika³, a njoj je bila posvećena i diskusiona tribina *Ime i jezička norma* na posljednjem kongresu Saveza slavističkih društava Jugoslavije.⁴

1.1. Za nas je naročito zanimljiv rad akademika Ljudevita Jonkea *Standardizacija imena mjesta*,⁵ jer jasno izražava suštinu problema: »Naši pravopisi kodificirali su ovu problematiku već odavno, ali ne u potpunosti i ne jedinstveno. Oni su nastojali pomiriti dva gledišta: po prvome imena mjesta pišu se onako kako se u narodu izgovaraju, a po drugome onako kako se već dugo u književnom jeziku, i bez obzira na narodni izgovor, pišu i prema tome također i izgovaraju.«⁶ Nastojanje da se ova dva gledišta pomire može se vidjeti i iz zaključaka onomastičke tribine *Ime i jezička norma*: »Imena se moraju podvrgavati normi standardnog jezika, ali pri tom čuvaju svoja teritorijalno-dijalekatska obilježja.«⁷ Može se slobodno reći da je ovaj stav u osnovi i većine drugih radova i zahvata u ovoj oblasti.

1.2. Naravno, uz ovakvu situaciju postavlja se i pitanje o kriterijima za pomirenje ovih dvaju gledišta. Pregledana literatura i uvid u popis naseljenih mjesta sa našeg govornog područja⁸ daje nam za pravo da kažemo da se po pravilu dijalekatski lik ne usvaja u slučajevima (1) kad se svojom fonetskom strukturom ne uklapa u fonemski, a tako i u grafemski, inventar standardnog jezika (ne može se, na primjer, zabilježiti zatvorenost, otvorenost ili diftongiziranost vokala), i (2) kada je standardnojezički lik ustaljen, dakle tradicijom nametnut (na primjer, *Rijeka* - ne *Rika* ili *Reka*). U svim ostalim slučajevima nema nekog stalnog i pouzdanog kriterija za utvrđivanje lika naseljenog mjesta.

1.3. Odnos dijalekatskog i standardnojezičkog lika na širokom prostoru cjelokupne teritorije našeg jezika (za koju su karakteristične iznesene činjenice) već se teorijski razlikuje od stanja u zatvorenom ojkonomskom sistemu. U takvom jednom sistemu radi se o istom dijalektu i poddijalektu, istim jezičkim crtama, i, u krajnjoj liniji, prostornoj blizini mjesta, a time i supostojanju njihovih naziva u velikom broju tekstova.

2.0. Pogledajmo kakvi nam se nazivi nude na javnim mjestima na otoku Hvaru.

1 Od kraćih radova u Našem jeziku, n.s. knjiga VI, sveska 1-2, 1954; knjiga VI, sveska 3-4, 1954, preko rada *Oblici toponima u književnom jeziku*, Naš jezik, knj. XI, sv. 7-10, 1961, do rada *Toponomastika i književnojezička norma*, u knjizi *Stazama našega jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1985.

2 Pored navedenih radova iz Našeg jezika vidjeti i *Jezik* broj 1 iz 1973/74; 1,3,4,5 iz 1974/75; 5 iz 1975/76; te 5 iz 1978/79. Prvi broj iz 1974/75, bio je tematski, posvećen *Toponimima, etnicima i kleticima u književnom jeziku*.

3 Na primjer, neki radovi u *Zborniku radova savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ*, Savez geografskih društava Jugoslavije, Geografsko društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1984. ili u zborniku *Prva jugoslovenska onomastička konferencija*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1976.

4 XII kongres Saveza slavističkih društava Jugoslavije, Novi Sad, 7-9.9.1988.

5 U zborniku *Prva jugoslovenska onomastička konferencija*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1976, str. 43-46.

6 N. d. str. 43.

7 *Izveštaj III diskusijske tribine Ime i jezična norma*, XII kongres Saveza slavističkih društava Jugoslavije, Novi Sad, 7-9.9.1988.

8 *Imenik mesta u Jugoslaviji*, Novinska ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1973.

2.1. Za posmatranje ove pojave bitne su sljedeće osobine:

- na ortografskom nivou:
 - sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi
- na fonetskom nivou:
 - opozicija *ij:elje*
 - opozicija *ar:r*
 - opozicija *j:lj*
 - opozicija *f:hv*
 - opozicija *o:a*
- na morfološkom nivou:
 - pluralski i singularski oblici imena.

2.2. Analizu vršimo na osnovu sljedećih izvora:

1. putokazi na otoku,
2. table na autobusima Prometa iz Splita, radna jedinica Hvar,
3. vozni red Prometa, Split, radna jedinica Hvar,
4. Sezonski red plovidbe za 1988/89. Jadrolinije iz Rijeke,
5. Auto-karta Jugoslavije, Institut za geodeziju in fotogrametriju, Ljubljana, AMZ Slovenije 1986. (izdanje na srpskohrvatskom jeziku),
6. Hvar - turistička karta, Tanjug - Marketing i Turistički savez Hvara, Split 1985.
7. Popis imena mjesta u Zakonu o područjima općina i kotara u Narodnoj Republici Hrvatskoj, objavljen u Narodnim novinama, broj 39, od 4. listopada 1962.

Naročito je zanimljiv posljednji izvor jer se u njemu navode službeni, zakonski nazivi mjesta. Kao priručnik za provjeravanje lokalnih, čakavskih, oblika poslužice nam *Čakavisches-deutsches Lexikon*⁹.

2.3.1. *Ortografska razina*. Ovdje je problematičan samo jedan ojkonom. Varijacija se javlja u tome što se piše *Stari Grad* i *Starigrad*. Tako na putokazima nalazimo i jedno i drugo. Na primjer, na odvojkju za centar tog mjesta nalazi se tri puta rastavljeno napisan naziv *Stari Grad*, dok je u Sućurju i na odvojkju za Jelsu taj naziv napisan sastavljeno *Starigrad*. Slično je i u drugim izvorima: u Prometovom voznom redu, Jadrolinijinom redu plovidbe i turističkoj karti Hvara naziv je napisan rastavljeno, na tablama u samim autobusima Prometa i Auto-karti Jugoslavije sastavljeno. Sastavljeno pisanje nalazimo i u Narodnim novinama. Mislimo da ovdje dvojbe ne bi smjelo biti. Jasne podatke o tome daje nam *Čakavisches-deutsches Lexikon*, u stupcu 1154. Tamo stoji »*Stori Grod*«, Storega Groda (B, allg.) m lit Stâri Grâd 'Ort auf Hvar'«. Dakle, dijelovi naziva u dijalektu imaju zasebne akcente i deklinacije, a sasvim je jasno da su dobili novo, zajedničko značenje. Stoga dijelove ovog ojkonima, po važećim pravilima, treba bilježiti rastavljeno, kako je, uostalom, i zabilježeno u Leksikonu, kao standardnojezička forma. Dakle, valjalo bi sve ujednačiti i pisati samo *Stari Grad*. Pored jezičkih, u prilog ovoj činjenici idu i komunikacijski razlozi: da se ovaj ojkonom razlikuje od ojkonima *Starigrad* (mjesta kod Zadra i Senja).

⁹ M. Hraste, P. Šimunović, R. Olesch *Čakavisches-deutsches Lexikon*, Teil I, Böhlau Verlag, Köln Wien, 1979.

2.3.2. *Fonetska razina.* Sa stanovišta zamjene jata dosljedno su bilježeni ojkonomi *Bristova, Vela Stiniva, Mala Stiniva* i *Vrisnik*. U svim slučajevima naveden je ikavski oblik. Svi nazivi zabilježeni su ovako na turističkoj karti Hvara i putokazima, a posljednji ojkonomi i u Narodnim novinama. Varijacije se javljaju u bilježenju ojkonomima *Sveta Nedjelja/Sveta Nedija*. Ijekaviziran naziv nalazimo na svim tablama (negdje je prvi dio skraćten, pa stoji *Sv.*), dok u Narodnim novinama i na Auto-karti Jugoslavije stoji samo *Nedjelja*. S druge strane, na turističkoj karti Hvara stoji *Sveta Nedija*, a tako je zabilježeno i u uvodnoj studiji akademika Petra Šimunovića u već pominjanom leksikonu (str. XII). Radi se o postojanju, s jedne strane, ikaviziranih formi ojkonomima (kako je u većini slučajeva) i, s druge strane, kolebanja između štokavizirane ijekavizirane forme i čakavske ikavske forme jednog toponima. Da se u drugom slučaju radi o izvornoj čakavskoj formi, daju nam potvrdu apelativi zabilježeni u Leksikonu: *svet* (1168) i *nedija* (649). Ovakva situacija može se objasniti psihološkim statusom ojkonomima. U primjeru *nedjelja/nedija* u svijesti govornika sasvim jasno je ocrtano postojanje refleksa jata, dok kod drugih ojkonomima toga nema. Naime, veza s apelativom u primjeru *nedjelja/nedija* direktna je, a i sam apelativ znatno je frekventniji nego u ostalim primjerima.

Opozicija *ar:r* dosljedno je izjednačena u korist standardnojezičkog refleksa. Tako i na putokazima i na turističkoj karti Hvara i u Narodnim novinama stoji *Vrboska* i *Vrbanj*, a ne dijalekatski oblici *Varboń* i *Varboska*, kako su zabilježeni u Leksikonu u stupcu 1312.

Opozicija *j:l* izjednačena je u korist *lj* (dakle u pravcu štokavizacije) u ojkonomima *Pojica* (putokazi, turistička i auto-karta, Narodne novine), a ne *Poljica*, kako nalazimo u Leksikonu (stupac 841), *Bogomolje* (isti izvori), a ne *Bogomoje* (Leksikon, stupac 61). Ista je stvar i sa nazivima *Velo Grablje* i *Malo Grablje*, a ne *Grobje*, kako je u dijalektu (Leksikon, stupac 254). I u ovom pogledu problematično je pisanje ojkonomima *Sveta Nedjelja/Sveta Nedija*. U oba izvora gdje ovaj ojkonom nije ijekaviziran zadržan je i čakavski refleks *j* (primjeri se mogu vidjeti u dijelu o zamjeni jata).

Opoziciju inicijalnog *f:hv* nalazimo samo u primjeru *Hvar*. Dosljedno, u svim izvorima, daje se štokavska forma, a ne čakavska *For*, kako nalazimo u Leksikonu, stupac 215.

Ista je stvar i sa opozicijom *o:a*. Dosljedno, u svim izvorima, javljaju se štokavske forme, bez zabilježenog zatvaranja vokala u mjesnim govorima. Tako nalazimo *Stari Grad, Hvar, Vrbanj*, a ne *Stori Grod* (1154), *For* (215), *Varboń* (1312).

Pregled relevantnih fonetskih obilježja pokazuje da je u najvećem broju slučajeva izvršena štokavizacija hvarskih ojkonomima, s tim što su u većini slučajeva zadržani ikavski refleksi jata. Izuzetak je jedino pisanje ojkonomima *Sveta Nedjelja/Sveta Nedija*. Prvo, ovaj ojkonom piše se različito, na različitim mjestima, što je nedopustivo. Naziv bi se morao ujednačiti. Ukoliko bi se ujednačilo u korist naziva *Sveta Nedjelja*, bio bi narušen princip da se ojkonomi ne ijekaviziraju. Narušavanje principa moglo bi se objasniti jačom vezom tog ojkonomima sa apelativom, nego što je to kod drugih s kojim ga poredimo. To ne bi bilo ništa novo, tako je i u odnosu (*Rijeka: Split*). Ukoliko bi, pak, ujednačavanje išlo u pravcu *Sveta Nedija*, bio bi narušen princip da se u hvarskim ojkonomima bilježi štokavsko *lj*.

Postoji još jedno moguće rješenje: da se piše *Sveta Nedilja*, čime bi oba principa bila zadovoljena. Smatramo da bi se, u svakom slučaju, moralo izvršiti ujednačavanje, i to u pravcu *Sveta Nedjelja* ili *Sveta Nedilja*.

2.3.3. *Morfološka razina.* Kolebanja između singularske i pluralske forme javljaju se u primjeru *Zastražišća/Zastražišće*. Dijalekatski oblik je zasigurno *Zastražišća*, o čemu nam govori Leksikon (stupac 1376) »*Zastražišća*, *Zastražišč* (Hr) n pl 'Ort auf Hvar'«. Dakle, radi se o regularnom pluralu srednjeg roda prihvatljivom i u standardnom jeziku, pa nema razloga da se svuda tako i ne piše. Kolebanja u ovom pogledu ilustrira i činjenica da na ulazu u mjesto, iz pravca Hvara, stoji *Zastražišće*, a iz pravca Sućurja *Zastražišća*? Zanimljivo je i to da Šimunović, u već navedenom predgovoru, na strani XII, navodi, u nizu štokavskih likova, i *Zastražišće*, a taj lik javlja se i u Voznom redu Prometa iz Splita, auto- i turističkoj karti i u Narodnim novinama. Naše je mišljenje da u ovom slučaju nema nesaglasnosti između dijalekatskih i standardnojezičkih morfoloških osobina, pa nema nikakve potrebe da se dijalekatski oblik mijenja. Dakle, *Zastražišća*, a ne *Zastražišće*.

3. Pored šarolikosti koje nastaju u kolebanju između dijalekatske i standardnojezičke forme ojkonomima, ukazali bismo, pred kraj, i na varijacije uslovljene nemarom, o kojima ne treba ni raspravljati. Uočili smo dva primjera: putokaz u Trajektnoj luci Stari Grad, gdje je napisano *Sučuraj* umjesto ispravnog oblika *Sučuraj*, te dva putokaza prije odvojka za Pokrivenik, gdje umjesto *Pokrivenik*, kako stoji na samom odvojkju i kako je pravilno, stoji *Pokrvenik*. To bi se moralo ispraviti.

4. Da svedemo. Tamo gdje u hvarskom ojkonomiku ne dolazi do konflikta između dijalekatskih i standardnojezičkih zakonitosti, dijalekatsku formu ne treba mijenjati (primjer *Zastražišća*), odnosno treba slijediti obrazac koji daje dijalekat (primjer *Stari Grad*, u pogledu rastavljenog pisanja). U drugim slučajevima neophodno je dvostruko ujednačavanje - provođenje jedinstvenog principa na čitavoj teritoriji (na primjer, ujednačavanje opozicije *j:l* u korist *lj* u svim primjerima, bez izuzetaka), i jednako bilježenje svakog od ojkonomima (u konkretnom slučaju ujednačavanje pisanja *Sveta Nedjelja* ili *Sveta Nedilja*). Hvarski ojkonomik pokazuje da postoji princip bilježenja standardnih oblika uz čuvanje ikavskog refleksa jata. Naročito treba biti oprezan pri bilježenju službenih naziva mjesta. Ukratko, potrebno je više pažnje i sistematičnosti, što ovaj naš leksički sloj, bez sumnje, zavređuje.

Sažetak

Danko Šipka, Filozofski fakultet, Sarajevo
UDK 801.313:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 1. studenoga 1988. prihvaćen za tisak 1. prosinca 1988.

Place-Names of Hvar Between Dialect and Standard

In this article the author discusses local expressions used on the island of Hvar in relation to standard language.